

**ВІЗУАЛІЗУЮЧИ УКРАЇНУ: АМАТОРСЬКА ФОТОГРАФІЯ
В КИЄВІ НА РУБЕЖІ XIX-XX СТ.****Геннадій КАЗАКЕВИЧ**Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ (Україна), g.kazakevich@gmail.com**VISUALISING UKRAINE: AMATEUR PHOTOGRAPHY
IN KYIV IN TURN OF THE XIX-XX CC.****Gennadiy KAZAKEVICH,**

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-2690-860X RESEARCHER ID: O-4215-2017

Казакевич Г.М. Визуалізуя Україну: любительська фотографія в Києві на рубежі XIX-XX вв. В статтю розглянуто історія становлення любительської фотографії в Києві в останні десятиліття XIX – в початку XX вв. Відзначено, що фотографы-любители зіграли важливу роль в формуванні візуального образу України, який став суттєвим елементом української національної ідентичності. Проаналізовані соціально-економічні умови розвитку фотографії; освітня та виставочна діяльність фотографічного відділу Київського відділення Русського технічного товариства та Київського фотографічного товариства «Дагер»; внесок київських фотолюбителей в розвиток теорії та практики світлопису.

Ключові слова: любительська фотографія, Київське фотографічне товариство «Дагер», Николай Петров, історія художньої фотографії, нікторіалізм.

З середини XIX ст. фотографія міцно увійшла у повсякденне життя європейців. Технологія, яка уможливила миттєву й достовірну фіксацію реальності за допомогою фотографічного відбитка, досить швидко набула значення інструмента конструювання ідентичностей, як індивідуальних, так і колективних¹. Пейзажні знімки з чіткою прив'язкою до місцевості, етнографічні фотографії мешканців сіл та міст, портрети знакових діячів культурного та суспільного життя країни постали – ці та інші типи зображень, доступних широкій публіці, сприяли перетворенню абстрактних уявлень про країну народження на сукупність цілком конкретних візуальних образів, які ставали вагомим елементом національної самосвідомості. У той час, коли діяльність професійних фотографів була пов'язана переважно зі створенням портретів приватних осіб, саме фотографи-аматори взяли на себе функцію формування візуального наративу європейських націй. Також саме завдяки діяльності фотоаматорів потужний поштовх до розвитку отримала наукова та, зокрема, медична фотографія.

Історії становлення фотографії в Україні, й, зокрема, у Києві, присвячено лише декілька ґрунтовних наукових праць, автори яких акцентували увагу переважно на краєзнавчих або творчих аспектах фотомистецтва². Водночас, фотографічне аматорство як соціокультурне

явище досліджене недостатньо. Зокрема, на особливу увагу заслуговує творча спадщина та діяльність фотографів-аматорів Києва, адже саме це місто на рубежі XIX – XX ст. перетворилося на один з провідних центрів фотографічної справи не лише в Російській імперії, але й у Європі.

Комерційна фотографія з'явилася у Києві не пізніше 1844 року, тобто вже через п'ять років після винайдення Луї Дагером першого фотографічного процесу, який дозволяв отримати якісне зображення віддалених об'єктів³. Перспективи нової технології поступово оцінила громадськість: у 1866 р. газета «Київський телеграф» закликала до якнайширшої фотозйомки краєвидів Києва⁴. На замовлення Київської Старої Громади фотограф Йосип Кордиш, член Південно-Західного відділу Російського географічного товариства зробив велику серію світлин Києва та України для альбому, надісланого громадсьцями Михайлу Драгоманову, а також для «Альбому Малоросії», який, на жаль, у цілісному вигляді опубліковано не було⁵. Фотозйомкою видів Києва займалися також й інші професійні фотографи, однак найбільшу художню та історичну цінність мають світлини двох фотографів-аматорів – начальника Київського окружного Військово-інженерного управління полковника Дмитра Біркина та професора Університету

¹ Anderson, Benedict. Imagined communities. Reflections on the origins and spread of nationalism, London, New York, Verso, 1991, P. 185, 204.

² Simzen-Sychevskyi Olexii. "Davni kyivski fotografy ta yikhni znimky starogo Kyeva" [Old Kyiv photographers and their images of old Kyiv], *Yuvileynyi zbirnyk na poshanu akademika Mykhaila Serhiyovycha Hrushevskoho*, Kyiv, 1928, P. 359–403; Rybakov Mykhaylo. "Nevidomi ta malovidomi storinky istorii Kyeva" [Unknown and lesser known pages of the history of Kyiv], Kyiv: Kyi, 1997, P. 311–324; Pylypchuk, O. Doslidzhennia u galuzifotografii v Kyivskomu viddilenni Rosiyskoho tekhnichnoho tovarystva [Researches in field of photography by Kyiv branch of the Russian technical society], *Nauka I naukoznavstvo*, 2006, №4 (annex), P. 140–143; Trachun Oleksander. "Istoriya ukrainskoy fotografii XIX–XXI veka" [History of 19–21 cc. Ukrainian photography], Kyiv: Baltiya-Druk, 2014, P. 6–36; Grushytska I. "Rozvytok fotografii v Ukrayini (1839 – I polovyna XX st.)" [Development of the photography in Ukraine (1839 – first half of the XX c.)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 2014, Vol. 41, P. 285–291; Amelina Larysa. "Zolota doba kyivskoyi fotografii. Za arkhivnymi materialamy Nacionalnoho khudozhnioho muzeyu Ukrainy" [Golden age of Kievian photography. On the archival materials from the National artistic museum of Ukraine], *Suchasni problem doslidzennia, restavratsii ta zberezhenia kulturnoyi spadshchyny*, 2015, Vol. 11, P. 19–35.

³ Trachun Oleksander... op. cit., P. 6.

⁴ Simzen-Sychevskyi Olexii... op. cit., P. 373.

⁵ Arkhiv Mykhayla Drahomanova [Mykhaylo Drahomanov's archive], T. 1, Varshava: Ukrainskyi naukovyi nstytut, 1938, P. 234–236.

Св. Володимира Григорія Чугасевича. Цими двома поста-тями практично й обмежується інформація щодо фотог-рафів-аматорів у Києві до кінця 80-х рр. XX ст⁶. На той час фотографія залишалася технологічною новацією, зайняття якою у вільний час могли собі дозволити лічені одиниці киян та мешканців інших міст України.

Головною перепоною на шляху поширення фотог-рафії до кінця XIX ст. залишалися високі ціни на облад-нання та витратні матеріали. Наприклад, вартість облад-нання фотолaboratorії Київського відділення Імпера-торського Російського технічного товариства перевищу-вала 365 крб., при цьому левову частку цієї суми (137,25 крб.) складала вартість камери зі штативом, затвором, об'єктивом та касетами 13x18 см⁷. Зрозуміло, що дозво-лити собі витратити на улюблене заняття суму еквівале-нту річному прибутку кваліфікованого робітника міг далеко не кожен. Ситуація почала дещо поліпшуватися лише на рубежі XIX–XX ст. з появою на ринку дешев-шої фототехніки, орієнтованої на любителів. У 1898 році київський склад-магазин Стефана Дубинського пропонував фотоапарати за цінами «від 7 до 170 крб. й дорожче»⁸.

На заваді збільшенню кількості фотоаматорів була також загальна атмосфера недовіри до технічних нова-цій у Російській імперії, де вже самий факт заняття фо-тографією міг викликати підозру в обивателів. Показо-вий приклад: у 1901 році канцелярія подільського губер-натора розглядала анонімний донос на колишнього по-ліцейського наглядача Дзвановського, якого звинувати-ли у відкритті в Жмеринці фотографічного закладу без дозволу властей й розтраті на цю справу близько 3 тисяч рублів казенних коштів. Розслідування показало, що звинувачуваний під час служби у Жмеринці «справді мав фотографічні апарати, але займався фотографічним мистецтвом лише у якості любителя», платних замов-лень не брав й був помічений у розтраті державних кош-тів вже після того як продав усі свої апарати та переїхав до Вінниці⁹.

Водночас, навіть заняття некомерційною фотозйо-мкою вимагало отримання офіційного дозволу¹⁰, відсут-ність якого могла призвести до неприємностей з поліці-єю. Так, зокрема, у 1894 році у Києві був притягнений до відповідальності певний відставний рядовий Трякін за те, що здійснював фотозйомку без дозволу, в отри-манні якого йому було раніше відмовлено¹¹. Однак, вар-то зауважити, що згадки про подібні «репресивні» захо-ди у джерелах трапляються не часто. Інша справа – бю-рократична тяганина, яка супроводжувала видачу дозво-лів на заняття фотографією. У якості прикладу наведемо такий випадок: 15 травня 1899 року заславський міща-нин Зусь Длугач звернувся до київського, волинського та подільського генерал-губернатора з проханням вида-ти йому дозвіл на «заняття фотографічним мистецтвом у Подільській та Волинській губерніях» з метою створен-ня «Альбому видів, типів та груп» для участі у фотог-рафічних виставках в Одесі та Парижі у 1899 та 1900 ро-

ках відповідно. Лише через місяць подателю клопотання відповіли, що він звернувся не за адресою, адже видача подібних дозволів знаходилася у сфері компетенції міс-цевих цивільних губернаторів¹².

Усі власники фототехніки, яким все ж таки потала-нило отримати дозвіл, перебували на обліку інспектора типографій та книжкової торгівлі (у Києві ця посада була запроваджена у 1886 році). Він щорічно звітував про кількість фотоапаратів у місті та, принаймні теоре-тично, мав слідкувати за їхнім використанням у межах наданих дозволів. Завдяки цій практиці сьогодні можна скласти доволі точне уявлення про кількість фотографів-аматорів у Києві. Так, у 1888 році у місті діяло 13 фото-графічних закладів, поза якими лише двоє людей мали доступ до використання фототехніки, а саме фотограф управління Південно-західної залізниці Людовік Краєв-ський та купець Павло Белянкін, який використовував фотоапарат «для торгових цілей»¹³. Перший з них зго-дом відкрив у Києві власне ательє, другий – склад-магазин фотоматеріалів.

Упродовж наступних років дозволи на володіння фотоапаратами для зйомки видів Києва та його околиць отримали: завідувач Київського відділу Російського технічного товариства Микола Іконніков, губернський секретар Дмитро Іваницький, колезький асесор Петро Малиновський, запасний старший писар Михайло Шу-льга, дворянин Михайло Шишкін, колезький асесор Ілля Барановський, дворянин Червинов, провізор Брандт, професор Університету Св. Володимира Субботін, інже-нер Олександр Ейхенвальд, капітан фон Ейдліг, надвір-ний радник Галецький, дворянин Петро Головачов, стат-ський радник Адольф Наліс, купець П. Балашов, надвір-ний радник Краснощоків, купецький син К. Роттерт, міщанин М. Тарасевич, О. Шредер, Василь Сикорський, а також кілька осіб, згаданих лише за прізвищами – Лу-цкевич, Ганзен та Бурдонов. Безпосередньо на рубежі XIX–XX ст. у звітах згадувалася лише загальна кіль-кість фотоапаратів, які були зареєстровані не за власни-ками приватних фотографічних закладів (див. табл. 1).

Прагнення полегшити комунікацію з офіційними ін-станціями, налагодити обмін досвідом та знизити ви-датки спонукало фотографів, як аматорів так і професіо-налів до утворення об'єднань. Перше з них виникло у квітні 1888 року як окрема секція (відділ) фотографії Київського відділення Імператорського Російського тех-нічного товариства (КВ ІРТТ). Її очолив Володимир Бе-ц (1834–1894), професор Університету Св. Володимира, відомий анатом та гістолог, який активно використову-вав досягнення у галузі фотографічного мистецтва у своїх наукових дослідженнях. Неодмінними членами секції тоді ж були обрані Борис Семека, Франц Де-Мезер та Володимир Висоцький. Двоє останніх володі-ли найкращими у Києві фотоательє й мали титули фото-графів Університету Св. Володимира. У 1893 році фото-графічну секцію очолив професор Георгій Де-Метц¹⁴ – фізик, відомий своїми досягненнями у галузі радіології

⁶ Simzen-Sychevsi Olexii... op. cit., P. 366–373, 390–400.

⁷ Tsentralny derzhavny istorychnyi arkhiv u misti Kyevi (TsDIAK) [Central State Historical Archive in Kyiv], F. 730, Op. 1, Spr. 185, Ark. 43.

⁸ Kievlianin [The Kyivan], 1898, №1, P. 6.

⁹ TsDIAK, F. 442, Op. 637, Spr. 150, Ark. 2–3.

¹⁰ Trachun Oleksandr. Op. cit, P. 17.

¹¹ TsDIAK, F. 442, Op. 625, Spr. 157, Ark. 19.

¹² TsDIAK, F. 442, Op. 848, Spr. 135, Ark. 1.

¹³ TsDIAK, F. 442, Op. 542, Spr. 99, Ark. 3–3zv.

¹⁴ Pylypchuk O. ...op. cit., P. 141.

Таблиця 1. Кількість фотоапаратів у Києві поза межами фотографічних закладів за даними щорічних звітів інспектора типографій

1888	1890	1891	1893	1894	1895	1896	1898	1899	1904	1906	1907
2	6	7	11	11	17	22	31	35	41	44	44

та оптики.

Діяльність фотографічного відділу КВ ІРТТ зосереджувалася на розвитку наукових досліджень, пов'язаних з застосуванням фотографії, а також на удосконаленні технологій отримання фотографічних відбитків. Членами відділу були переважно викладачі Університету Св. Володимира та Політехнічного інституту, а також фотографи-професіонали. З 1892 року членам ІРТТ, а також Одеського фотографічного товариства, «з огляду на серйозні наукові цілі, які переслідують ці товариства», було надано право фотографувати по всій території Російської імперії (за виключенням місцевостей, що мають військове значення), купувати фотографічне обладнання та реактиви¹⁵. Значення діяльності фотографічного відділу КВ РТТ для розвитку аматорської фотографії в Україні полягало насамперед у популяризації фотографічної справи та поширенні знань щодо неї.

Зокрема, у 1896 році КВ РТТ започаткувало курси з теоретичної та практичної фотографії, які стали першою спробою організувати систематичну фотографічну освіту у Києві. Курси тривали з 26 лютого по 20 травня й передбачали викладання двох дисциплін – фотографічної оптики (проф. Георгій Де-Метц) та фотографічної хімії (проф. Лев Лунд), а також практичні заняття, які вели київські фотографи-професіонали Ф. Висоцький, В. Кульженко, Г. Лозовський та Г. Краєвський. Заняття відбувалися у фізичному інституті та технічній лабораторії Університету Св. Володимира. Плата за навчання на курсах була встановлена на рівні 35 крб¹⁶. На жаль, постійно діючими курси не стали. Лише у 1903 році першою в Російській імперії викладання основ фотографічних знань розпочала Майстерня друкарської справи у Києві¹⁷.

Наприкінці XIX ст. з'явилася необхідність не тільки у науково-освітньому, але й у творчому об'єднанні фотографів, які намагалися розвивати насамперед мистецький аспект світлопису. Перша спроба створити таке об'єднання у Києві датується квітнем 1897 року, коли надвірний радник Гебенштрейт, поручик артилерії Клименко та десять інших мешканців міста, яких об'єднувала пристрасть до фотографії, звернулися до київського, волинського та подільського генерал-губернатора з проханням про затвердження проекту статуту Київського фотоклубу. Вони, однак, отримали відмову, через формальну невідповідність проекту нормам чинного на той момент законодавства¹⁸.

У березні 1901 року 23 кияни повторили спробу зареєструвати об'єднання фотоаматорів й цього разу вона виявилася вдалою. 30 листопада 1901 року Київське товариство фотографів-любителів «Дагер» розпочало свою діяльність¹⁹. Згідно статуту, метою діяльності товариства проголошувався теоретичний та практичний

розвиток усіх галузей фотографії, поширення відомостей про неї, сприяння застосуванню фотографії у наукових дослідженнях. Крім того, Товариство мало сприяти мандрівкам фотографів-аматорів з науковою та художньою метою, фотографуванню «давніх пам'яток, видатних архітектурних та інших споруд, живописних місцевостей, видів міст, костюмів мешканців, їхнього побутового оточення, фотографування рентгенівськими променями, фотографування мікроорганізмів і т. п.». Фотографічні відбитки передбачалося збирати й зберігати у музеї Товариства.

Основу товариства склали дійсні члени – «особи, знайомі з загальними прийомами фотографічного мистецтва настільки, що можуть вільно та самостійно працювати за окремими галузями світлопису». Для осіб, які суттєво сприяли діяльності Товариства, а також для видатних діячів у галузі фотографії, передбачався інститут почесного членства. Першим почесним членом товариства «Дагер» було обрано київського генерал-губернатора Михайла Драгомирова²⁰.

Товариство «Дагер» було неприбутковою організацією, діяльність якої передбачалося фінансувати за рахунок членських внесків. Статутом було передбачено, що дійсні члени будуть одноразово сплачувати 5 крб., а потім – таку ж суму щорічно упродовж 10 років. Після цього періоду вони переходили до числа пожиттєвих членів і звільнялися від членських внесків. Пожиттєвим членом товариства можна було стати й одразу, сплативши 100 крб. Невдовзі, однак, правління «Дагера» звернулося до МВС з проханням дозволити збільшення розміру членських внесків, мотивуючи це тим, що станом на листопад 1902 року Товариство налічувало 79 членів й не могло розраховувати на суттєве збільшення цього числа у майбутньому, через те, що у своїй діяльності переслідувало лише мистецькі та наукові цілі²¹. За результатами звернення, Товариству «Дагер» було дозволено збільшити суму річного членського внеску до 10 крб. й за необхідності встановлювати особливі періоди, коли ця сума могла сягати 15 крб.

У 1906 році Товариство «Дагер» очолив Микола Олександрович Петров (1876-1940). Уродженець російського міста Єлец, інженер за фахом, Микола Петров переїхав до Києва у 1903 році й впродовж кількох десятиліть усіх зусиль докладав до розвитку фотографії в Україні. На той момент він уже був знаним фотохудожником, який навчався фотографічній справі у Німеччині й був удостоєний звання члена-кореспондента Фотографічного товариства Карлсруе. З 1907 року він першим у Російській імперії почав викладання фотографічних дисциплін у вищому навчальному закладі – Київському політехнічному інституті. Як фотограф Микола Петров був прихильником пікторіалізму – художнього напрям-

¹⁵ TsDIAK, F. 294, Op. 1, Spr. 4-a, Ark. 382–383.

¹⁶ TsDIAK, F. 730, Op. 1, Spr. 185, Ark. 30.

¹⁷ Grushytska, I. ... op. cit., P. 281.

¹⁸ TsDIAK, F. 442, Op. 627, Spr. 244, Ark. 4.

¹⁹ TsDIAK, F. 442, Op. 631, Spr. 136, Ark. 46.

²⁰ Ibid., Ark. 47.

²¹ Ibid., Ark. 53zv.

ку, якому притаманне перенесення естетики живопису, зокрема імпресіоністського, у фотомистецтво. Свої погляди на художню фотографію Петров популяризував у численних статтях на сторінках спеціалізованих видань, які друкувалися на той час у Росії.

Одним із головних напрямків діяльності Товариства «Дагер» була організація фотовиставок та конкурсів. Свою виставкову діяльність Товариство розпочало вже з 1902 року, але найбільшою подією стало проведення у 1908 році у Києві Першої міжнародної фотографічної виставки та II з'їзду російських діячів з фотографічної справи. Співорганізатором події виступило Київське відділення ІРТТ, фотографічний відділ якого з 1906 року також очолював Микола Петров. Підготовка до проведення виставки розпочалася наприкінці 1906 року організаційним комітетом у складі М. І. Бобира, І. А. Булгакова, А. Н. Губчевського, Н. Н. Барсукова, Н. М. Іконнікова, В. С. Кульженка, А. О. Наліса та М. А. Петрова. Справа виявилася нелегкою, адже досвіду організації мистецьких подій такого масштабу у Києві не було: на той час Товариство «Дагер» провело лише два фотоконкурси місцевого рівня²³. Через це відкриття виставки, з самого початку заплановане на різдвяні свята 1907 року, кілька разів відкладалося.

Найбільшою перепоною виявилася бюрократична тяганина: Міністерство торгівлі та промисловості спочатку затвердило правила виставки, за якими передбачалося нагородження найкращих робіт медалями та похвальними листами, але згодом виявило, що статут Товариства «Дагер» та ІРТТ не передбачають присудження нагород на міжнародних виставках. Листування з чиновниками розтягнулося на довгі місяці. Врешті-решт, лише особисте звернення до міністра з боку голови КВ ІРТТ проф. Де-Метца, який з розпачем вказував на «безвихідне становище виставки», на те, що «виставка міжнародна, багато іноземців» і відмова від присудження обіцяних нагород матиме серйозні негативні наслідки²⁴, досягло мети й міністерство все ж таки видало дозвіл на присудження нагород.

Для проведення Першої міжнародної фотографічної виставки з 15 грудня 1908 по 20 січня 1909 року було обрано зал Київської біржі. Згідно кошторису, видатки на проведення виставки сягали 900 крб. Покрити їх планувалося за рахунок продажу 2000 вхідних квитків та каталогів, а також внесків учасників²⁵. Анонс події було заздалегідь опубліковано у провідних російських та європейських фотографічних виданнях. Свої роботи на виставку надіслали фотографи з Великої Британії, Німеччини, Франції, Італії, а також багатьох країн та територій, що перебували у складі Австро-Угорської та Російської імперій. Збірки своїх фотографічних робіт надіслали Варшавська фотографічна школа, Латиське фотографічне товариство у Ризі, Професійне товариство фотографів-власників Одеси та Півдня Росії, Дрезденське фотографічне товариство, Угорський клуб фотографів-аматорів, Фототехнічне товариство у Берліні, Нове фотографічне товариство у Берліні.

Оцінювало надіслані роботи журі у складі науковців, фотографів-аматорів та художників. Серед членів журі були проф. Георгій Де-Метц, приват-доцент Микола Біляшівський, художники Микола Нестеров, Микола Пимоненко та Іван Селєзньов, фотографи Микола Бобир, Олександр Губчевський, Микола Петров, фотограф-художник Йосип Хмелевський тощо. Вищими нагородами виставки (малими золотими медалями) були відзначені пейзажні та жанрові знімки Сергія Лобовнікова, відомого російського фотохудожника, й портрети Рудольфа Дюркоопа, одного з провідних німецьких пікторіалістів. Крім того вищу нагороду виставки здобула Учбова майстерня друкарської справи у Києві «за відмінне ведення викладання та чудові роботи учнів цієї майстерні». Великими срібними медалями були відзначені пейзажі Михайла Тарновського (Київ), пейзажі та портрети Генріха Гінца (Фленсбург), рентгенівські знімки Анни Шлейфер (Київ), портрети Л. Грінвальда (Бремен), а також роботи членів Дрезденського фотографічного товариства. Загалом, нагороди отримали 40 фотографів, творчих об'єднань та виробників фототехніки та матеріалів²⁶.

Паралельно з міжнародною виставкою у Києві проходив II з'їзд російських діячів з фотографічної справи (перший відбувся у Москві у 1896 р.). На з'їзді була прийнята резолюція, автори якої закликали Міністерство торгівлі й промисловості відкрити при Київському центральному художньо-промисловому училищі «майстерню з фотографічної справи у повному обсязі програми, розробленої Віденським імператорським графічним інститутом». Крім того, у резолюції наголошувалося, що фотографія є насамперед самостійним видом мистецтва. З огляду на це, пропонується порівняти фотографічні виставки до інших художніх виставок, приймати до участі у них виключно роботи, які мають художню цінність, й відмовитися від практики присудження нагород, яка була характерна насамперед для виставок технічного профілю²⁷.

Підхід, згідно з яким фотографія мала сприйматися виключно як різновид образотворчого мистецтва, активно просував Микола Петров та інші фотографі-пикторіалісти. Принцип відбору фотографії лише з огляду на їхню художню цінність був використаний Товариством «Дагер» під час організації у 1911 році ще однієї міжнародної фотовиставки. Однак на рівні імперії такий «мистецький» підхід наштовхнувся на спротив шанувальників документальної та наукової фотографії, одним з яких був відомий російський фотограф Сергій Прокудін-Горський. Незважаючи на запеклу критику з боку Миколи Петрова²⁸, на міжнародній фотографічній виставці, яка відбулася у 1912 році у Санкт-Петербурзі, художній фотографії було відведено досить скромне місце.

Невдовзі усім пошукам місця фотографії у мистецтві та науці покляла край Перша світова війна. Навесні 1916 року здійснення фотозйомки поза межами фотографічних закладів, а також продаж фотоматеріалів

²² Grushytska I... op. cit., P. 288.

²³ TsDIAK. F, 73o, Op. 1, Spr. 310, Ark. 1.

²⁴ Ibid., Spr. 351, Ark. 35.

²⁵ Ibid., Ark. 70–71.

²⁶ Ibid., Ark. 164–166.

²⁷ Ibid., Ark. 293.

²⁸ Moysinovich A. "Zhurnal "Fotograficheskienovosti" ivystavka 1912 g. V Sankt-Peterburge" [The Magazine «Photographic News» and the Exhibition 1912 (St. Petersburg)], *VestnikYarGU. Seria: Gumanitarnye nauki*, 2017, № 1 (39), P. 12.

стороннім особам було заборонено. Більшість київських фотографів, як аматорів, так і професіоналів, були змушені залишити заняття улюбленою справою. Багато з них після утвердження влади більшовиків зазнали репресій. Водночас, неоціненним залишився внесок київських фотолюбителів у розвиток фотографічної справи. Їх не було багато: на початку ХХ ст. у Києві налічувалося лише чотири десятки власників фотоапаратів, які не були професійними фотографами. Однак у той самий час лише Київське фотографічне товариство «Дагер» налічувало майже вісімдесят членів, що переконливо свідчить про зростаючий інтерес киян до світлопису.

За короткий час ентузіастам фотографії вдалося перетворити Київ на один з потужних європейських центрів художньої та наукової фотографії. Саме тут вперше у Російській імперії розпочалося систематичне викладання фотографічних дисциплін у навчальних закладах, а також були здійснені важливі наукові дослідження у галузі світлопису. Як осередок художньої фотографії, Київ став місцем проведення кількох міжнародних фотовиставок, а також другого всеросійського з'їзду діячів фотографічної справи. Переважно завдяки зусиллям М.О. Петрова та М.І. Бобира, Київ на початку ХХ ст. став провідним в імперії центром розвитку теорії художньої фотографії пікторіалістського напрямку. Але, очевидно, найважливішим було те, що київські фотоаматори залишили по собі сотні світлин, які зберегли візуальний образ України рубежу ХІХ–ХХ ст. Цей образ, а також постаті його творців, заслуговують на подальше дослідження.

Kazakevich G. M. Visualising Ukraine: amateur photography in Kyiv in turn of the 19-20 cc. The paper touches upon the development of amateur photography in Kyiv in turn of the 19-20 cc. It is stated that the photography enthusiasts from Kyiv played an important role in making the visual image of Ukraine and therefore strongly contributed to the development of Ukrainian national identity in the late 19 – early 20 cc. The author admits that commercial photography emerged in Kyiv soon after the daggerro-

typy invention, but until the late 19 c. there were only a few persons in the city who may be considered as amateur photographers. The expansiveness of photographic equipment as well as obligation to get a special permission of local authorities to take pictures acted as a brake on the amateur photography development. Nevertheless, the quantity of persons who were not involved in the professional photography, but owned cameras in Kyiv, increased from 6 in 1890 to 44 in 1907. Kyiv was the first city in the Russian empire where the teaching of photography was launched on a regular basis. In 1901 Kyiv photographic society “Daguerre” was founded with the aim to promote the artistic and scientific photography development. A year after its foundation the society included 79 members. In 1906 Mykola Petrov headed the Daguerre society. He was an amateur photographer whose artistic works were well known throughout the Eastern and Central Europe. In 1908 the Daguerre society in cooperation with Kyiv branch of the Russian Imperial Technical society held the First international photographic exhibition in Kyiv. The author concludes that Petrov and others photography enthusiast in Kyiv who shared a pictorialistic approach to photography, contributed significantly to the theory and practice of the artistic photography in the early 20 c.

Key words: *amateur photography, Kyiv photographic society “Daguerre”, Mykola Petrov, history of artistic photography, pictorialism.*

Казакевич Геннадій – доктор історичних наук, доцент кафедри історії мистецтв історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів: історія та культура давніх кельтів, міграції та формування ідентичностей в Європі в античну епоху, історія фотографії. Автор п'яти монографій та понад 80 наукових та науково-популярних публікацій.

Kazakevich Gennadiy – Dr. Hab. (history), associate professor in history at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Art history department of the Faculty of History. Research interests: history and culture of the Iron Age Celts, migrations and identities in Antiquity, history of photography. Author of five monographs and more than eighty research papers.

Received: 21.10.2017

Advance Access Published: November, 2017

© M. Kazakevich, 2017